

YAMAN KORAY'DAN SÖZ VARLIĞIMIZA KATKILAR

Nevzat Gözaydın

■ Yurdumuzun üç tarafı denizlerle kaplı ve hatta bir de iç denizimiz olmasına rağmen Türk edebiyatının hikâye ve romanlarında, deniz ve denizcilik konuları yeteri kadar işlenmemiştir. Cumhuriyet sonrasında en ünlü hikâyecimiz Sait Faik Abasıyanık başta olmak üzere bu alanda eser vermiş olan adlar arasında Cevat Şakir Kabaağaçlı (Halikarnas Balıkcısı), Azra Erhat, Orhan Hançerlioğlu, Zeyyat Selimoğlu öncelik alırlar. Bu arada hemen hemen bütün hayatı kıyılarda ve deniz içinde geçen Yaman Koray'ın kitaplarının da konuyu etraflıca işlediğini belirtmek isterim.

Ancak genç sayılacak yaşlarda hikâye ve romanlar yazmasına ve yayımlamasına rağmen, kendisi yeteri kadar tanınmamış, üzerinde ayrıntılı araştırmalar yapılmamıştır.

Yaman Koray (İstanbul 1934 - Marmaris 6.3.2006) İstanbul'da Fransız lisesini bitirdikten sonra Moda ile Adalar'da sürdürdüğü hayatını annesi, roman yazarı Mebrure Sami Alevok (Koray) ile Marmara kıyısında küçük bir ilçe olan Erdek'te devam ettirir. Orada kıyıda Alevok adlı iki katlı bir otel işletir. Önceleri *Akşam* ve *Cumhuriyet* gazetelerinde hikâyeleri yayımlanır. *Milliyet* gazetesinde de 1974/1975 yıllarında *Büyük Orfoz* romanı tefrika edilir. Ancak konusunu hep denizden alan romanlarının ilkinin, *Deniz Ağacı*'ni 1962 yılında verir. Bütün Marmara Denizi kıyı köylerini, irili ufaklı adalarını, köylülerini ve özellikle balıkçıları, onların yakından izlediği hayatlarıyla geleneklerini romanlarında uzun uzadıya işler. Hatta bazı romanlarında kendi özel hayatının ilginç dönemlerine de yer veren Yaman Koray'ın diğer eserleri şunlardır: *Gelin Taşı* (1963), *Sığırcıklar* (1967), *Mola* (1970), *Badanalı*

Yüzler (1983), *Kuyudaki Adam* (2005), *Ne Cennet Şey Şu Deniz* (2005) ve *Bir Ömür Yetmez* (2006).

Yaman Koray; Erdek ve Marmaris'te âşığı olduğu denizde, sahip bulunduğu çeşitli tekneleriyle bizzat balıkçılık ve hatta su altı avcılığı da yapmıştır. Romanlarında anlattığı birçok olayın büyük bir bölümünü yakından gözlemiş, bunlarla ilgili duygularını, düşüncelerini ve yorumlarını açıklıkla yazmıştır. Dili sade ve yapmacıksızdır. Akıcı bir Türkçe ile yazmayı yeğlemiştir. Eserlerindeki tasvirler, renk cümbüşü içindeki zeytinlikler, balıkların özellikleri okunmaya değer güzel parçalardır.

Marmaris'te sahildeki teknesinde, motorun elektrik donanımını tamir ederken cereyana kapılıp vefat etmiştir.

Yaman Koray'ın son yıllarda pek bulunmayan ve zorlukla elde edilen iki kitabını, *Kuyudaki Adam* (KA) ile *Bir Ömür Yetmez* (BÖY) başlıklı eserlerini, sözlüğümüzdeki eksik maddeleri tamamlamak, farklı anlamları varsa eklemek ve örnek cümleleri göstermek amacıyla okuyup titizlikle fişledim. Deniz konusunu işleyen ve edebiyatımıza romanlarıyla önemli katkısı olduğunu düşünüp değerlendirdiğim Yaman Koray'ın kitaplarında da, her zaman yaptığım gibi, yazıma hiç dokunmadım. Her maddenin sonunda eserinin kısaltması ile sayfa numarasını ayrıç içinde gösterdim.

akıl var yakın var: *TS*'de sadece (akıl var izan var) madde içi bulunuyor, bu biçimdeki kullanım ve örnek cümlesi bulunmuyor. Hemen hemen aynı anlamda kullanılıyor: “Ben bu, olacak-olmayacak şeyi aklıma getiriyorum da, akıl var, yakın var, olmayacağını görüp düşünmeye, karar vermeye, vakit ayırıp kafa yoruyorum.” (BÖY, s. 14)

akya: *TS* 'de (akya balığı) olarak verilmiş, ama örneksiz kalmış: “Dipte balıklar yol yol yakamoz yaparak, ışıktan şimşekler çaktıracak kaçıştılar; herhâlde iri bir akya veya lambuka gelmişti.” (BÖY,108) Sözlüğümüzde balık adlarıyla ilgili madde başlarında tutarlı bir yol izlenmemiştir. Sadece balık adları verildiği gibi, bazen de (...balığı) biçimi görülmektedir. Madenin tanımı içinde son kelime zaten (balığı) olduğundan madde başında ayrıca (... balığı) yazmak gereksizdir.

amfibi: *TS*'deki ikinci anlama uygun bir örnek: “Amfibi bir ömür süren benim gibi birine hele bir teknede, o geçip giden balıklara yukardan bakmak en büyük bir eziyet geliyordu.” (BÖY, s. 111)

analık zevki: Sözlüğümüzde bulunmuyor. Örnek cümle anlamını açıkça belirtiyor: “Ne yazık, hiç çocuk yapmamış, kadın olarak yaratılmanın ger-

çek sebebini, o eşsiz sevgiyi, o en büyük zevki, analık zevkini tatmamış.” (BÖY, s. 136)

ateşler içinde yan-: Sözlüğümüzde yer almamış. Anlamı ‘hasta olduğunda yüksek ateş içinde bulunmak’tır: “Ağrılarımın en şiddetli günlerinde, ben ateşler içinde yanarken bile, telefon edip, geleceğiz, diyen misafirlere, aman kocam çok hasta, başka bir gün buyurun, diyemiyor.” (KA, s. 353)

balık vur-: Bu ibareyi de *TS*’de bulamıyoruz. Anlamı ‘balık avlamak’tır: “Öğleye kadar denizden hiç çıkmadım. Hep o tepedeki küçük zeytinin aşağısında, oralarda, dalıp dalıp balık vurdum.” (KA, s. 58) Yazar burada ‘zıp-kınla balık avcılığı’ yaptığını belirtmektedir.

beyazlaya beyazlaya: ‘Beyazlaşarak’ anlamında olup *TS*’de yoktur: “Beyaz bulutlar... tepelerin ardından daha hızlı, daha hızlı çıkıyor, kurşuni doku-yorlardı, peş peşe itişerek beyazlaya beyazlaya geliyorlardı.” (BÖY, s. 242)

bilgiç geçin-: Madde içi olarak alınması gereken bir deyim: “Akdeniz’den yosun gelmiş, yeni türemiş, onu yemişler de olmuş, diyenler de vardı, bilgiçler, bilgiç geçinenler.” (BÖY, 111) Anlam olarak ‘bilgisi bulunmadığı hâlde çokbilmiş gibi görünmek’ diyebilirim.

bir baş: Sözlüğümüzde bulunmuyor: “Annem bir baş Balıkesir’e gidiyor, kamyon yüklüyor, kendi de şoförün yanına oturuyor.” (KA, s. 117) Anlamı ‘tek başına, yapayalnız olarak’ şeklinde yazılabilir.

bir hışım: “Bir hışım, dalga değiştirdi gene şoför, radyoya. Orada da haberler vardı. Kızdı, çat kapadı.” (KA, s. 64) Anlam olarak hemen kızarak, birden kızgınlıkla’ diyebiliriz.

bir tuhaf yap-: Sözlüğümüzde (bir tuhaf) bulunuyor; ama bu fiilli kullanım bulunmuyor: “Derinlik yoktu, kafamda. Uzunluk da. Müzik bile, sadece hoş olduğu ve beni bir tuhaf yaptığı için iyiydi.” (KA, s. 50) Anlamını ‘tuhafılaştırmak, acayip bir ruh hâline sokmak, garipleştirmek’ olarak vermek mümkündür.

bozulma: *TS* içinde sadece tek anlamla geçilmiş. Oysa mecaz anlamı verilmemiş ve örneği bulunmamış: “Hafif bir bozulma var yüzünde. Ne istediğini, sevinmesi mi, yoksa üzülmesi mi lazım geldiğini tam bilmeyen kararsız bir ifade, çarpık bir gülüş.” (KA, s. 354) Anlam olarak, ‘hayal kırıklığına uğrama, şaşırma, hayretler içinde kalma, kırgınlık veya kızgınlık duyma’ karşılıkları yazılabilir.

bürümcüklenme: Sözlüğümüzde yoktur. Anlamı ‘bürümcük gibi olma, bürümcüğe benzeme’dir: “Çılgın gibi baktım denize. En ufak bir bürüm-

cüklenme yoktu. Hep aynı kırıksız, tek çizgisiz, parlaklık uzanıyordu, ta aya kadar.” (KA, s. 362)

çamcık: Sözlüğümüzde bulunmayan bu söz ‘küçük çam, çam fidesi’ anlamındadır: “Çamcık değil mi bunlar? Açık yeşil, filizi, ana-babalarından daha başka bir başka renk... Onlar kararmış, koyu; bunlar taze.” (BÖY, s. 135)

çay yap-: Sözlüğümüz bu ibareyi almamış. İki anlamı bulunuyor. Yörede yaygın olarak ‘çay ekimi veya hasadıyla uğraşmak’ anlamının yanında ‘çay demlemek, çay hazırlamak’ anlamı da vardır. Yazarımızın örneği ikinci anlama uygun düşüyor: “O gece daha bir ofladı pufladı Sultan. Sabah gene erkenden kalktı, benden az sonra, çay yapacak, kahvaltı hazırlayacak.” (BÖY, s. 73)

çene at-: Halk arasında bilinen ve çok kullanılan bir deyim ama *TS* yer vermemiş: “Her gün balığa, denize çıkıyordum. Dalmaktan üşüyüp, çene atmaya başlayınca çıkar, oltaya, canlı yeme bakardım.” (KA, s. 210) Anlam olarak ‘çok üşümekten, korkudan veya başka bir sebepten çeneleri şiddetle titremek, birbirine çarpmak’ diyebiliriz.

çingiltılı: Bu sözü de sözlüğümüzde bulamıyoruz. Yansımali ses benzeri olan (çingirtı) var, ancak sıfat biçimi bulunmuyor: “Kafamda ...kirayla tuttuğum yeşil boyalı, gaz tenekesi gibi depolu, çalar saat gibi çingiltılı takma Penta motorun yerine yeni birini alabilmek vardı.” (KA, s. 50)

çiziklen-: *TS*'de yok. ‘Çizik durumuna gelmek, çizgi gibi görünmek’ anlamındadır: “Yürüdüm, suyla sahilin, incecik çiziklendiği oynak yol boyunca, yavaş yavaş yürüdüm.” (KA, s. 360)

çocuk yap-: Örnek cümlesi için bk. **analık zevki**. Oradaki olumsuz, yazar olumsuzunu da vermiş: “Senden memnunum, senden çocuk yapmış olmaktan, böyle eşsiz evlatlara sahip olmaktan memnunum.” (BÖY, s. 107)

dal dal: Bu ikileme sözlüğümüzde bulunmuyor: “Zeytin ağaçları, dal dal, parmak parmak el ediyorlardı bize, iki yandan.” (KA, s. 45) Anlamı ‘dallar hâlinde, dallar olarak’tır.

davul bile dengi dengine: Yazar bu kadarını kullanmış ama sonuna (... diye çalar) eklemiş, ancak örnek cümle bulunamamış: “İşte kırk yaş fark... Biri körpe diye aldı, öbürü de para için... Bak nasıl ayrılıyorlar. Elbet, olacak şey mi? Davul bile dengi dengine dedirtmememiz gerek. Anlıyor musun?” (BÖY, s. 34)

dışı sizi, içi beni yakar: Bu çok kullanılan ibare sözlüğümüzde (dışı eli yakar, içi beni yakar) olarak yer almış. Ancak buna örnek bulunamamış. Yazarımızın örneğinde biraz değişiklik bulunuyor ama anlam aynıdır: “Ayhan’dan herkesin, çok iyi ve eşsiz, diye bahsetmeleri, dışı sizi, içi beni yakar; bir işin, korkunç derecede büyük bir reklam çabasıyla maskelenmesinin mahsulüdür.” (KA, s. 441)

dirsek at- : Sözlüğümüzde bulunmuyor. Anlamı ‘birine dirsek vurmak, birini dirseğiyle dürtmek’tir: “Dürtülerek, birbirlerine dirsek atarak, ağızlarını yamulta yamulta gülen, ... kendinden emin görünmeye çalışan delikanlılar...” (BÖY, s. 253)

döve döve: Bu ikileme ‘sürekli döverek’ anlamında olup sözlüğümüzde bulunmamaktadır: “Yıldız yıldızdı gök. Gümbür gümbür ediyordu altımda, pervanenin döve döve kovaladığı sular.” (KA, s. 51)

dövüne dövüne ağla-: TS ne bu ikilemeye ne de fiille yapılmış biçimlerine yer vermiş. ‘Sürekli dövünerek’ anlamındadır: “Kızım laf bunlar, laf! Yarın bir gün ağlarsın dövüne dövüne. Bak her gün ağlıyorsun, ayrılırken...” (KA, s. 69)

dünya akıllısı: Sözlüğümüz bu mecaz anlamlı ibareye yer vermemiş. Anlam olarak ‘çok akıllı, çok bilgili’ diyebiliriz: “Bir de Türkan Hanımımız var orada, başhemşire, dünya tatlısı, dünya akıllısı, cıva gibi bir kadın, eskiden tanışıyoruz.” (BÖY, s. 73)

dünya iyisi: ‘Çok iyi, çok faydalı’ anlamında olup TS’de bulunmuyor: “Aman Allahım, nasıl ölür, nasıl olur? Bu bizim dünya iyisi Nejat Bey’in oğlu, hem de bugün... Olamaz, ölemez.” (BÖY, s. 84)

dünya tatlısı: Sözlüğümüz bu ibareye de yer vermemiş. Anlamını ‘çok sevimli, sempatik, sevgi dolu’ olarak yazabiliriz. Örneği için bk. **dünya akıllısı**.

dünyaya ayak bas-: Bu deyim TS içinde bulunmuyor. Anlamı ‘doğmak, dünyaya gelmek’tir: “Kendimi küçük, ufacık bir çocuk gibi görüyorum, pespembe umut. Yeniden ayak basmışım sanki dünyaya, kirimden, pasımdan yıkanıp arınmışım.” (KA, s. 355)

düşmemecesine: Sözlüğümüzde bulunmuyor; “Atıverirdim yanan sobanın içine, cebimde taşıdığım av fişeklerinden üç dört tanesini... Soba, toz duman, havalara sızır, devrilir! Kapağı, bir daha düşmemecesine tavana fırlayıp yapışır, perçinlenir!” (KA, s. 48) Burada geçen (perçinlenmek) sözlüğümüz içindeki madde başı için örnek cümle olabilir.

eline bırakma-: “Yarabbim! Sen beni çocuğuma ve kocama bağışla, çocuğumu anasız, kocamı da namert eline bırakma, Yarabbim!” (BÖY, s. 44) Örneğini verdiğim bu ibare sözlüğümüzde yer almıyor. Anlamı ‘birine muhtaç olmak, düşkünlüğe uğrayıp yardım dilemek’ olarak yazılabilir.

ev erkeği: *TS*’de yok, sadece (ev hanımı / ev kadını) maddeleri var, ancak her ikisinin de örneği bulunamamış. Anlam olarak ‘evine bağlı, eşine ve çocuklarına yardım eden, dışarıda pek gözü olmayan erkek’ diyebiliriz: “Peçetemi toplamaz, devşirmezdin sofrada. Çoraplarımı sağa sola atardım yatarken. Pantolonu, gömleği savururdum. Hiç mi hiç ev erkeği değildim.” (KA, s. 214) Aynı yapıda ve anlamda olan (ev kızı) ayrıca madde başı olmalıdır. Çünkü zıt anlamdaki (sokak kızı) sözlüğümüzde yer alıyor.

evcilleş-: ‘Evdeki günlük hayata alışmak, evden dışarı çıkmadan zaman geçirmek’ anlamında olup *TS*’de anlamı genişletilmeli ve bu örnek eklenmelidir: “Nöbetim olmadığı akşamlar, beşte altıda, dönmüş bulunuyordum eve. Hiç ummadığım kadar evcilleşmişim.” (KA, s. 133)

fatiha oku-: Sözlüğümüzde örneği eksik kalmış: “Bursa’da gezdiğim ilk günlerde, Yeşil’de falan, türbelerde, sandukaların başında ellerimi açıp, fatiha okuyunca, bazen daha dışarı çıkmadan, oracıkta gülüyordu bana.” (KA, s. 251-252)

frapan: Sözlüğümüzde masa başa örnekle geçiştirilmiş: “Benim içimde kötülük yok. Hem ben, frapansam, herkes bana bakıyorsa ne yapayım... Güzelligimi saklayamam ki...” (KA, s. 404)

gel gör ki: Sözlüğümüzde ayrı yazılan (ki) ile yapılan ibarelerin bazıları bulunuyor: (kaldı ki, şu kadar ki, vakta ki). Buradaki ibareye ise yer verilmemiş, çok bilinip kullanılmasına rağmen. Anlamı için ‘ancak’ veya ‘hatta’ olabilir: “Hep aynıydılar. Değişmemişlerdi, eskiden beri. Ne çok bıkkındım onlardan... Ama gel gör ki, oyalanmak için muhtaçtım artık onlara.” (KA, s. 263)

gıvılda-: “Karaköy’e nasıl indim, nasıl bindim Kadıköy vapuruna? İnsanlar boş boşuna gıvıldıyordu etrafımda... Ne de çoktular.” (KA, s. 80) Sözlüğümüz bu fiile yer vermemiş. Anlamı için ‘oraya buraya hareket etmek, sağda solda durmadan gidip gelmek, dolaşmak’ yazılabilir.

gıvıl gıvıl: Bu ikileme de *TS* içinde bulunmuyor. Anlamı ‘hareket içinde olarak, kıpır kıpır’dır: “Güneş denizdeydi de... Kırık kırık. Bin parça. Hem de canlanmıştı. Gıvıl gıvıl oynuyordu, kabuk kabuk kaplamıştı denizi, sıcacık örtmüştü.” (KA, s. 52-53)

gözcük: ‘Küçük, sevimli göz’ anlamında olup sözlüğümüze alınmamıştır: “Peki canım, peki, sen nasıl istersen. Gözcüklerine günah da. Üzülüyorum, ağlıyorsun diye...” (KA, s. 65)

göz değdir-: “En zenginlerin, kendilerine veremediği, kıskandığı bir özgür yaşam şeklini, doğa içinde, yaşadığımın gün be gün farkına vararak sürdürürken, kim, nasıl göz değdirdi? Böyle çarpıldık!” (BÖY, s. 141) Anlamı ‘nazar etmek, nazara uğramasına sebep olmak’ diyebiliriz.

gözü dönmüş: “Dev denizlerin nasıl insafsız olduğunu hep öğrendim. Erdek sahillerine vuran lodosun, ne kadar gözü dönmüş olabileceğini de anladım.” (KA, s. 175) Sözlüğümüzde yer almayan bu madde başının anlamı ‘çılğın, deli gibi, delicesine’ olmalıdır.

gözünde küçül-: *TS* içindeki (göz) maddesinde (gözünde büyüme) var, ama örneksiz kalmış. Bunun zıt anlamlısı ise yer bulamamış: “Yenilmek mühim değil, önceden pes etmek kötü, diyordum. Kendi kendimi kandırıyor muşum doğru, ama kendi gözümde küçülmüyordum.” (KA, s. 252) ‘Basitleşmek, adileşmek, değersizleşmek’ anlamındadır.

halkacık: “Küçük halka’ anlamında olup sözlüğümüzde yoktur: Denizdeki halkacıklar küçük küçük dalgacıklar yaparak genişliyor, birbirinin içinde eriyerek...” (BÖY, s. 29) Bu örnek cümlede geçen (damlacık) *TS*’de madde başı olmalıdır.

hayat bul-: “Bir dahaki yaz gelebilecek miyim? Şu sahildeki kayaları, onların kupkuru kovuklarından nasılsa hayat bularak çıkmış, inceli kalınlı otları bir daha görebilecek miyim?” (BÖY, s. 125) Sözlüğümüzde bulunmayan bu madde içinin anlamı ‘canlanmak, hayata başlamak’ diyebiliriz.

hem ağlarım hem giderim: Çok bilinen bu ibareyi de sözlüğümüz almamış. Anlam olarak ‘ayrılmak çok güç olsa da ayrılıyorum, terk ederim’ anlamına gelmektedir: “Geldiğinin ikinci günü gemici ayrıldı. Helalleştik, hem ağlarım hem giderim, gitti bizim gelin adayı?” (BÖY, s. 26)

herhâl: Sözlüğümüzde yer almayan bu madde başını halk arasında daha çok ‘herhâlde’ olarak duyuyoruz; “Bugün erken diye herhal yiyesi yok baksanıza kaptanım.” (BÖY, s. 15)

hınç duy-: Bu deyim anlamı ‘kin beslemek, oç almak, intikam için fırsat kollamak’ olup sözlüğümüzde bulunmamaktadır: “Bu lüzumsuz mukayese yüzünden, kendi annesini olduğundan da aşağı gösteren annemin iyiliklerine, iyi ve fedakâr davranışlarına, kısaca anneme bir tuhaf hınç duyuyor.” (KA, s. 185)

hormon tedavisi: Sözlüğümüzde bulunmuyor. ‘Doğal olarak oluşamayan hormonların düşük dozlar ile vücuda kazandırılması’ veya düşük dozlarla hasta organın iyileştirilmesi için ilaç yardımı’ anlamına gelmektedir: “Artık kemoterapi, radyoterapi pek uygulamıyoruz. Modern tedavi hormon tedavisi.” (BÖY, s. 103)

içi başka dışı başka: Sözlüğümüzde yer almayan bu ibarenin anlamı ‘görünüştünden daha farklı davranmak, gerçek duygularını gizleyip sahte tavırlar takınmak’tır: “Büyük ve çok ağır bir oyun oynuyordu Ayhan, içi başka dışı başka; bize kendini, iyi ve melaike belletmişti bir zamanlar.” (KA, s. 301)

içi beni yakar, dışı seni: Yukarıda belirttiğim anlama yakın olup yazar değiştirip kullanmış: “Demek benim hanım, sağda solda geziyor, çektiklerini anlatıyor. İyi. İçi beni yakar, dışı seni hesabı... Ama ben anlatmıyorum.” (KA, s. 300)

içini gör-: Sözlüğümüzde bulunmuyor: “Ben onu sorgularken, o benim içimi görmeye davranıyor sanki, yılların suskunu dilimi çözecek nerdeyse...” (BÖY, s. 12) Anlamı ‘iç dünyasını, ruh hâlini anlamak’tır.

içini kapla-: “Gözlerime baktım. İçini buruk bir hüznün kapladığı besbeliydi. Konuyu değiştirdim.” (BÖY, s. 38) Bu deyim de sözlüğümüzde yok. Anlam olarak ‘tamamen hüküm sürmek, bütünüyle ruhunda geçer değer olmak’ diyebiliriz.

iğne iğne: Bu ikilemeyi de *TS* içinde bulamıyoruz. ‘Hafif sızlayarak, acı vererek’ anlamındadır: “Hemen bir dilek, dilemiyordum ben. Yoktu henüz bir dileğim. Ama iğne iğne bir sıkıntı baş veriyordu içimde.” (KA, s. 35)

insan güzeli: “Bir adam, insan güzeli, uzun boylu, yeşil gözlü; nasıl iyi bir surat, elli yaşlarında, ona görür görmez içim ısındı.” (BÖY, s. 74) Sözlüğümüzde yer almayan bu ibarenin anlamı mecaz olarak ‘iyiliksever, uysal, olumlu, sevecen’ olarak yazılabilir.

isyansız: Bu sıfat da *TS*’de bulunmuyor. Yazarımızın iki örneği var: “Kelebek kadar az düşünüyordu galiba. Ve onun kadar da kolay ve isyansız ölecekti. Dipsiz ve dayanıksız hayatından sıyrılıverecekti.” (KA, 252) ile “Hakikat öyle olmasa bile dağılıp, tüm yokluk bir gerçeği isyansız kabul etmek, insanca gelmiyordu bana.” (KA, s. 252) Anlam olarak ‘boyun eğip isyan etmeksizin, kolayca kabullenmek, hiç itiraz etmeksizin’ yazılabilir.

işin altından kalk-: Sözlüğümüz bu deymi almamış: “Teknedeki işlerin altından nasıl kalkarsınız bu zayıflıkla, o ağır Aygaz tüplerini nasıl kaldırır

boyarsınız?” (BÖY, s. 39) Anlamını ‘iş bitirmek, işteki zorlukları ortadan kaldırmak’ olarak verebiliriz.

işin üstesinden gel-: Bu deyim anlamı yukarıda gösterdiğim deyim ile hemen hemen aynı ve sözlüğümüzde olmasına rağmen örneksiz geçilmiş: “O halde öğüre öğüre balık pişiriyor, gene evdeki temizlik, çamaşır, yemek, her işin üstesinden geliyor.” (BÖY, s. 35)

kabulsüz: Pek rastlanılmayan sıfat biçimini yazar da kullanmış. Anlamı ‘kabul edilmeksizin, kabul edilmeyen. Sözlüğümüzde de bulunmuyor: “Çok kötü bir şey yaptığımı, kabulsüz yakarışlarda kendimi, kendi içimi lekelediğimi bile bile, yalvardım.” (KA, s. 223)

kalbiyle oyna-: *TS* içinde yer almıyor. Anlamı ‘sevdiğine inandırmak, seviyormuş gibi görünüp aldatmak’ olarak verilebilir: “Seviyordu seni ölesiye... Bir genç kızın kalbiyle oynamak, bir genç kızın aklını almak... Onca zaman oyna kızla, sonra tut at kolundan... İnsafsız. Bu da senin yanma kalırsa...” (KA, s. 92)

kaldırıp at-: Sözlüğümüzde bulunmuyor. Mecaz anlamıyla ‘değer vermek, başından savmak, terketmek’ diyebiliriz: “Aman kızım o adam kadınları alır, kaldırıp atar, kolla kendini, kaptırma, sana da yazık olur.” (BÖY, s. 31)

kalemin ucunu sivrilt-: “Böylece geçtim, lisenin dokuz kişilik son, Edebiyat-Felsefe sınıfına, logaritmayı bırakıp, kalemin ucunu sivrilttim.” (KA, s. 87) Sözlüğümüzde bulunmayan bu ibarenin anlamı da mecaz olarak ‘yazı hayatına başlamak, edebiyatla meşgul olmak’tır.

kalkın-: Sözlüğümüzdeki anlamdan daha farklı bir anlam vermiş yazarımız: “Yandaki tarladan bir sürü yabani tahtalı güvercin kalkındı, fışkırdı havaya.” (KA, s. 54) Anlam olarak ‘toplucu kalkmak’ diyebiliriz.

kamp: Sözlüğümüzdeki üçüncü anlama uygun düşen bir örnek: “Otobüse girdim. Öteki kamplardan aldığı yolcularla, yarıya yakın doluydu araba.” (KA, s. 24)

kanı kanla yıkamazlar: Sözlüğümüzde (kanı kanla yumazlar, suyla yurlar) biçimi var, bu şekli yok. Aynı anlamdadır: “Oğlum kanı kanla yıkamazlar. Kim bilir neye sıkıldı canı, bir ters cevap vermiş sana.” (KA, s. 115)

kapanca: *TS* iki anlam vermiş, ama yazarın kullandığı anlam belirtilmemiş: “Dolan kapancalardan küfelere, küfelere başka küfelere aktarılan zeytinlerin, para sesi kadar tatlı hırıltısını duyuyorum sandım.” (KA, s. 37) ‘Küçük sepet veya torba’ anlamına gelmektedir.

kemoterapi: Sözlüğümüzde örnek verilmemiş. Örnek için bk. **hormon tedavisi**.

kendi kafasına git-: *TS* içinde bu deyimde yer verilmemiş: “Beyaz saçlı, uzun boylu, balık hastası, motoru, kayığı var, biraz kendi kafasına da gitse, iyi balık tutuyor.” (BÖY, s. 134) Anlamı ‘kendi bildiğince, aklına estiği gibi’ biçiminde verilebilir.

kırılāsıca: “Bir işin böyle yarım kalması o kırılāsıca erkeklik gururuma mı dokunmuştu da, sırf dediğini yaptırmak, istediği yere gelmek ve getirmek için mi, devamını arzuluyordum.” (KA, s. 63) Sözlüğümüz içinde bulunmuyor.

kısıtlayıcı: “Çekingen değil, ama utangaç ve kısıtlayıcı kuralları olan bir kişiliğe sahipti.” (BÖY, s. 78) Sözlüğümüzde yer almayan bu maddenin anlamını ‘kısıtlama işini yapan’ biçiminde yazabiliriz.

kıyı kıyı yüz-: *TS*’de ne bu ikileme var, ne de fiille yapılmış biçimi... ‘Kıyıdan fazla açılmayarak ve kıyıyı yakından takip ederek’ anlamına gelen bu ibareye örneği yazar şöyle vermiş: “Kıyı kıyı yüzerek, dalıp gözlükle dipleri kontrol ederek metre metre gözden geçirmiş, en iyi ve en güzel yerini bellemiştik.” (KA, s. 85)

kıyıla-: “Hava güzel, ne güzeldir şimdi Gökova... Kıyılmıştır şimdi balıklar. Beş-altı metrede, iki üç metrede bile bulursun.” (BÖY, s. 141) Sözlüğümüzde yok. ‘Kıyıya yaklaşmak’ anlamındadır.

kızak: Sözlüğümüzde bulunan dördüncü anlama uygun düşen bir örnek* “İskelede bir göz attım. Yanındaki kızaklarda üç tekne, uzunlu kısısalı üç parmak gibi uzanıyordu.” (KA, s. 23)

komplekse gir-: Bu deyim de *TS* içinde bulunmuyor: “Kendisinden küçük kız kardeşi evlendi, o hâlâ bekar diye komplekse girdi, evlilik peşine düştü, denizciliği bırakacağını söyledi.” (BÖY, s. 9-10)

koterize et-: “Biz burada elektrikle koterize ederek yapıyoruz, ama bunu lazerle yapanlar var.” (BÖY, s. 104) Bir tıp terimi olan bu sözün anlamı ‘yakmak, yakarak imha etmek’tir ve sözlüğümüzde bulunmamaktadır.

langır lungur: Sözlüğümüzde bulunmuyor bu ikileme. Ses taklidi olarak kullanılan ikileme ‘oraya buraya takılarak, sallanarak’ gibi anlamlar verilebilir: “Annem, romatizma ağrılarına aldırmadan, langır lungur geliyordu o bozuk yallardan, üç dört saatten fazla bir zamanda.” (KA, s. 117)

lokur lokur et-: Bir ses taklidi ikileme daha ve *TS* içinde bulunmuyor: “Aşağıda lokur lokur ediyordu, kırmızı kayaların kovuklarına girip çıkan deniz.” (KA, s. 52) ‘lokur diye ses çıkararak’ anlamını verebiliriz.

lüp lüp kap-: Sözlüğümüzde bulunmayan başka bir ses taklidi ile oluşturulmuş ikileme: “İrili ufaklı balıklar, suyun üstünde yüzen yemek artıklarını, ekmek parçalarını, burunlarını çıkararak lüp lüp kapıyorlardı.” (KA, s. 47) Anlamı ‘lüp sesini çıkararak’ şeklinde verilebilir.

matraklık: Sözlüğümüzde yer almayan başka bir madde başı... Anlamı ‘matrak olma durumu’dur ve argo kısaltmasıyla gösterilmelidir: “Birbirlerinin üzerine eğile, devrile devrile anlattıkları müşterek hatıralarının matraklığına gülüyorlardı, etrafa kafa tutan kahkahalarla.” (KA, s. 32)

mebrur ol-: “İnşallah hayatın boyunca mebrur ve mağrur olursun, benim tatlı kızım.” (BÖY, s. 47) *TS* içinde yer almayan bu Arapça kökenli sözün anlamı ‘beğenilen, makbul, övülen’dir.

merdiven vur-: Bu deyimimizde bulamıyoruz. Anlamını ‘merdiven dayamak’ olarak açıklayabilirim: “Mahsulün toplanışını, ağaçların üzerine merdiven vurmuş türkü ve sigara dumanı üfren erkekleri, görür gibi oldum.” (KA, s. 37)

mızık mızık ağla-: “Benim derdimle mızık mızık ağlayarak, suratımı yalayarak, yüzümü güldürmüş, beni ayağa dikmişti.” (KA, s. 51) Ses taklidi olan bu ikilemenin anlamı ‘mızıkçasına ses çıkaracak, hafifçe inlemek’ olabilir.

nefret edercesine: ‘Nefret dolu olarak’ anlamına gelmekte olup sözlüğümüzde bulunmamaktadır: “Alay ederdim kadınlarla. Hiçbirine inanmazdım, şuur altında bir hınç saklıymış gibi, hepsini nefret edercesine severdim.” (KA, s. 49)

neta et-: Yazarımızın kullandığı deniz kültürüne ait bir söz olup anlamı ‘düzenleştirmek, doğrusunu yapmak, temiz ve bakımlı tutmak’tır: “Hep tek başına, yerleştirdi, yükledi, taşıdı, açtı, tekrar yerleştirdi. Toparladı, temizledi, neta etti her bir şeyi bir başına.” (BÖY, s. 42) *TS* içinde yer almalıdır.

not çıkar-: “Her hafta karne dağıtılırdı. Hemen her hafta birinci olurdu. Yüz not üstüne yüz not çıkarırdım.” (KA, s. 48) Anlamı ‘sınav sonunda not almak’ biçiminde yazabiliriz. Sözlüğümüzde bulunmamaktadır.

okula gir-: *TS* içinde yer almayan bu ibarenin anlamı ‘okula yazılmak, okulda öğrenime başlamak’tır: “Bir Fransız lisesinde okuyordum, kötü öğrenci degildim. Okula girdim gireli, hep birinciydim.” (KA, s. 47)

öğüre öğüre: ‘Sürekli öğürerek’ anlamına gelen bu ikilemeyi de sözlüğümüzde bulamıyoruz: “O halde öğüre öğüre balık pişiriyor, gene evdeki temizlik, çamaşır, yemek, her işin üstesinden geliyor.” (BÖY, s. 35)

pişmanlıksız: Bu sıfat *TS* içinde yer almıyor. Anlam olarak ‘hiç pişmanlık duymaksızın’ şeklinde yazılabilir: “Uğruna her şeyi teptiğim ve bu yaptığım ile iftihar ve gurur duyduğum, hiç pişmanlıksız bir yaşam...” (BÖY, s. 211)

piyade: Sözlüğümüzdeki dördüncü anlam için örnek şudur: “Upuzun bir kalas takıldı kancabaşlı piyademin, koca kayığımızın burnuna.” (KA, s. 232)

salon oyunu: *TS*’de (salon) ile başlayan çeşitli madde başları var, ama bu yok: “Şehir isimleri takınıp, adı söylenince iskemle, koltuk değiştirilen bir salon oyunu vardır ya; herkes bir şehir oldu.” (KA, s. 57) ‘Kalabalık bir salonda oynanan bir oyun türü’ diyebiliriz.

sarımşağı gelin etmişler de kırk gün kokusu çıkmamış: Bu halk arasında çok bilinen ve kullanılan atasözü de sözlüğümüzde örneksiz geçilmiş: “Yapıp ederler, hiç utanmadan... Sarımşağı gelin etmişler de kırk gün kokusu çıkmamış. Bunlarda o sabır bile yok. İki günde kokuları da çıkıyor.” (KA, s. 401)

sarsıla sarsıla ağla-: “On yedi yaşında koca herif, hem de ne cins bir herif, sarsıla sarsıla ağlıyorum, etrafa filan hiç aldırmadan...” (KA, s. 352) Anlamı ‘şiddetli bir şekilde sarsılarak’ olabilir.

sefer yap-: “Böyle yalnız ayak kuvvetiyle, hiç durmadan on, on iki sefer yapmaya alıştım, Zeytinliada’yla karşı Erdek’in büyük iskelesi arasında.” (KA, s. 54) Anlam olarak ‘bir yere gidip dönmek’ diyebiliriz.

sele kapıl-: Mecaz anlamıyla verilen bu deyim için örnek verilememiş: “Her şeye boş vermiş gibiyim. Öyle, bir sele kapılmışım, koyuvermişim kendimi, hiç direnmeden akıntıyla gidiyorum.” (BÖY, s. 139)

senaryo kur-: Bu ibare sözlüğümüzde bulunmuyor: “Aklım, gönlüm nereelerde, nasıl olacağına bir çok senaryo kurarak düşlemeye çalıştığım gelecek zamanın peşinde.” (BÖY, s. 109) Anlamı için ‘senaryo yazmak, senaryo taslağı düşünmek’ yazılabilir.

sırtı çek-: Yazarımızın severek kullandığı bir denizcilik deyimini daha. Anlamı ‘av için sahte balık biçimindeki zokayı aşağı yukarı, sağa sola su içinde dolaştırmak’tır. Buna ayrıca ‘sürtme, sürütme, sürükleme, seyirtme’ adla-

rı da verilmektedir. *TS*'de sadece bu anlamı veren (sürütme ağı) maddesi vardır, diğerleri yoktur.

suya yumul-: *TS* içinde yer almıyor. Anlamı 'suya hasretle dalmak, içmek'tir: "Koca kadın keçi sürüsünü dağdan indirip getirdi. Keçiler çingıl çingıl suya yumuldular." (BÖY, s. 242) Burada geçen (çingıl çingıl) ikilemesi de sözlüğümüzde bulunmuyor. 'Keçilerin boynundaki küçük çanların çıkardığı sesler' şeklinde tanımı yapılabilir. Her ne kadar *TS* içinde (çingıl) madde başı varsa da, anlamı tamamen ayrıdır.

sürüklercesine: Sözlüğümüz bu maddeyi almamış: "Kımıldamıyordu. Koluna girdim. Sürüklercesine çıkardım salondan." (KA, s. 91) Anlamını 'sürükler gibi' olarak yazabiliriz.

sütü helal ol-: "Benim sütüm sana helal olsun, et olsun, kan olsun, kuvvet olsun bebeğim." (BÖY, s. 47) *TS*'de bulunmuyor bu ibare. Anlamı 'annenin verdiği bütün emekler ve ana sütü karşılığında her hangi bir şey beklemek' şeklinde açıklanabilir.

ters gel-: Sözlüğümüzde bu deyim bulunmuyor ve mecaz anlamını 'hoşlanmamak, alışmamak, uyum sağlayamamak' şeklinde vermemiz mümkündür; "Bir çok evim oldu. Birinden birine geçtim. Bir yer bana ters gelmeye başladı mı, orayı bırakıp bir yeni yöreye yerleşme gücünü hep buldum Allah'a şükür."(BÖY, s. 216)

testekerlek: Sözlüğümüz bu madde başını almamış. 'Top gibi, yusyuvarlak, tam bir daire gibi' anlamındadır: "Testekerlek bir dolunay vardı, bize tepeden bakıyordu; biz de ona aşağıdan baktık." (BÖY, s. 71)

testiyi kıran da bir, suyu getiren de: Bu çok bilinen atasözü sözlüğümüzde yer almış ama örnek bulunamamış: "Bu memlekette, çalışan yaramaz. Testiyi kıran da bir, suyu getiren de bu memlekette. Hayır hayır! Testiyi kıran daha makbul, hiç olmazsa bizi testiden kurtardın, bir işten kurtardın diye..." (KA, s. 144)

titrercesine: "Hep aynı gözyaşı kokusuydu genzimdeki; hep aynı küçük sarsıntılarla titrercesine oynuyordu Ayhan'ın incecik, ipek gibi saçlı tepesi." (KA, s. 90) Sözlüğümüzde bulunmayan bu madde başının anlamı 'titriyormuş gibi' olarak yazılabilir.

tokuş-: "Limanda dirsek dirseğe tokuşarak uyanıyordu kayıklar, motorlar, alamatralar..." (KA, s. 26) Burada geçen (alamatra) sözü bir denizcilik terimi olup anlamı 'sadece Karadeniz kıyılarında yapılan balıkçı teknesi'dir.

tırpan at-: ‘Tırpan gibi biçmek, tırpanlamak’ anlamında olup sözlüğümüzde bulunmamaktadır: “Koca bir levreğin ya da azgın bir zargananın tırpan attığı bir gümüş sürüsü, bozuk para gibi ışık ışık sıçradılar havaya.” (KA, s. 18) Sözlüğümüz (gümüş balığı) olarak almış, ama (gümüş) maddesi içinde ona gönderme yapılmalıydı.

ukalaya kaç-: Sözlüğümüzde bulunmuyor: “Her söylediğinde haklı değildi. Bir parça da ukala kaçıyordu çeşnisi, fakat kafası işliyordu, okuduğunu anlamıştı.” (KA, s. 377) Anlamı ‘gereksiz yere gururlu görünerek, ukalalık ederek’ yazılabilir.

üst üste koy-: Bu deyimini de sözlüğümüzde bulamıyoruz. Mecazi anlamıyla ‘biriktirmek, tasarruf etmek’tir: “Elimizdeki kuruşları üst üste koyarak, seyahatlere de çıkardık annemle.” (KA, s. 45)

üstünlük tasla-: Bu ibare de *TS* içinde yok: “Hep arkadaşı geçiniyoruz. Kimse kimsede, kabahat araştırmıyor. Kimse kimseye üstünlük taslamak niyetinde değil...” (KA, s. 167) Anlamını ‘sözünü geçirmeye çalışmak, egemenlik kurmak istemek, isteklerinde ısrarlı olmak’ biçiminde yazabiliriz,

volüm: Fransızca kökenli bir söz olup anlamı (ses için ‘şiddet, yükseklik’) olarak yazılabilir; sözlüğümüzde yoktur: “Kapıları hiç gıcırdatmadan açıp, gidip salonda, tek başına, yarım volüm plak çalmasını öğrendim yavaş yavaş.” (KA, s. 139)

yanılgı: *TS* içindeki ikinci anlama uygun düşen bir örnek: “Hayattaki en büyük yanılgılarımdan birini yaşıyordum; kendimi bir kez daha aldatılmış görüyordum.” (BÖY, s. 66)

yapmacıksız: Sözlüğümüzde bulunmuyor: Ankara’yı bilmiyordum. İlk defa ayak basıyordum. Çirkin ama medeni ve kültürlü bir insanın yapmacıksız cazibesıyla, ilk anda bağladı beni kendine.” (KA, s. 434) Anlamı ‘yapmacığı olmaksızın, doğal hâliyle’ verebiliriz,

yol ver-: Yine ikinci anlam için bir örnek: “Koca asfalta çıkınca, iyice dayandı gaza, yol verdi şoför efendi.” (KA, s. 129)

yol ver-: Buradaki anlam ise ‘yola çıkmak’tır: “Hemen her gün gidiyordum denize. Sabah, gün ışımadan yol veriyor, geceye doğru dönüyordum.” (KA, s. 208)

yoluk yoluk: Bu ikileme sözlüğümüzde yok: “Tarak vurulmamış saç misali dolaşıktı zeytin dalları birbirine, yoluk yoluk...” (KA, s. 86) Anlamı ‘yolunmuş gibi, yolunmuşçasına’ diye yazabiliriz.

yumak yumak: Sözlüğümüz bunu madde başı olarak almış, ama sadece (yuvarlak bir biçimde) anlamı verilmiş. Yazarımızın örneğine göre 'küme küme, grup grup' anlamı verilebilir: "Açıktan geçen balık yüklü motorların peşinde yumak yumak martılar, ine kalka çekiliyorlardı, beyaz beyaz şaklayan, bol tüylü bir kuyruk gibi." (KA, s. 21-22)

yuvarlanırcasına: "On gün kadar, kendimizi bilmeden, yaşadığımızı fark etmeden, dayanılmaz bir selde yuvarlanırcasına aktık..." (KA, s. 75) Sözlüğümüzde bu unmayan bu madde başının anlamı 'yuvarlanır gibi' olmalıdır.

zayıfcacık: TS bu madde başına da yer vermemiş: "Romatizmalı belkemiğini, zayıfcacık kalmış boynunu kanırıp acıtacağımı bile bile sıktım anamı, koca kollarımın arasında." (KA, s. 23) Anlamı 'zayıflamış, incelmış' olabilir.

ziyanlık ol-: Sözlüğümüzde buna rastlamıyoruz: "Baban, ziyanlık olduğu gerekçesiyle kurbanı senin için ilerleyen günlerde kestirecek inşallah." (BÖY, s. 49) Anlamını 'zarara sebep olmamak' şeklinde verebiliriz.

Taranan Kitaplar:

Koray, Yaman, *Kuyudaki Adam* (KA), 1. baskı, Dünya kitapları, İstanbul 2005, 507 s.
_____, *Bir Ömür Yetmez* (BÖY), 1. baskı, Akis Kitap, İstanbul 2006, 270 s.